

PROBLEMATICA GENEZEI TERMINOLOGIEI JURIDICE LATINEȘTI (83-31 Î.E.N.)

Oksana DATSO

Universitatea Națională Ujgorod, UCRAINA

Issues on the Genesis of Latin Legal Terminology (83-31 BC)

Abstract: It is impossible to become a fully-qualified lawyer knowledge of elements of the Latin vocabulary, grammar, and, what is the most important – Latin legal phraseology. The proposed research is an attempt to trace the gradual formation of the Latin legal terminology since the period of the dictatorship of Sulla in Rome until the principality of Octavian Augustus.

Keywords: law, legal terms, jurisprudence, court, lexicon, Roman law.

Problematică. Bazele jurisprudenței contemporane au fost puse în Roma veche, și, deoarece limba latină este limba scrisă a surselor dreptului civil roman, formarea juristului contemporan calificat nu poate avea loc fără însușirea elementelor lexicului latinesc, a gramaticii și – ceea ce este foarte important – a terminologiei juridice latinești.

Ca material de bază în acest plan servesc sursele vechi, actele și documentele, care ilustrează dezvoltarea relațiilor de drept la Roma între anii 83-31 î.e.n., adică de la începutul dictaturii lui Sulla până la instaurarea principatului lui Octavian Augustus.

Actualitatea cercetărilor este confirmată pe deplin de orientarea tot mai accentuată, atât a specialiștilor noștri, cât și a celor străini, înspre problemele genezei terminologiei juridice latinești [1; 2; 3; 4; 5; 6]. Literatura științifică nu dispune, deocamdată, de o cercetare complexă, exhaustivă, privind constituirea și evoluția terminologiei juridice de sorginte latinească; de aceea se impun fixarea și explicarea sensurilor termenilor juridici, precum și reconstituirea principalelor etape de agregare a subsistemului lexical specific acestui important domeniu socioprofesional.

Materialul supus investigației este reprezentat, în principal, de opera cunoscutului istoric roman Titus Livius „Istoria Romei”, dar și de alte izvoare și documente istorice, pe baza cărora se urmărește dezvoltarea relațiilor de drept și constituirea canoanelor juridice în Roma veche.

Descrierea materialului de bază.

După victoria asupra lui Mithridates al VI-lea, regele Pontului, în anul 83 î.e.n., la Roma ajunge dictator Lucius Cornelius Sulla, care îi trece pe oponenții săi în listele de proscripție, ceea ce a însemnat plasarea acestora în afara legii și confiscarea proprietăților deținute. Bazându-se pe legea lui Valeriu despre putere (administrație) – *Lex Valeria de imperio* –, Sulla a dobândit dictatura pe un termen nelimitat. A sporit importanța senatului, majorând numărul senatorilor până la 600. Conform reformei lui Sulla, în componența senatului au intrat toți foștii chestori, iar numărul lor a crescut până la 200. Cavalerii, pe care Sulla nu-i suporta în mod deosebit, au fost excluși din activitatea judecătorească, tribunalele permanente (*quaestiones perpetuae*), al căror număr a sporit, fiind constituite în exclusivitate din senatori. Concomitent a apărut un tribunal nou, în competența căruia au intrat dosarele legate de abuzul electoral (*quaestio ambitus*) ș.a.

Cea mai puternică lovitură dată maselor populare – plebeilor – a fost distrugerea administrației (puterii) tribunilor, care, conform reformei lui Sulla, aveau dreptul să dezbată, la adunările populare, chestiunile recent discutate în senat, dar nu mai aveau dreptul de veto și nici cel de inițiativă directă, orice propunere legislativă a acestora trebuind să poarte girul senatului. În această perioadă crește influența cultelor elinici și orientali. Cea mai mare influență asupra gândirii romanilor o are stoicismul, răspândit în mediul lui Scipio cel Tânăr de către istoricul grec Polibius și filozoful-stoic Panaitios din Rodos. Sub influența stoicismului s-au pus bazele dreptului roman civil. Stoicismul a avut o influență mare și asupra religiei. Tot mai des, augurii abuzează de ghicitul cu scop politic. Aceasta s-a început în a doua jumătate a secolului al II-lea, când legea adoptată de Aelius și Furius (*lex Aelia et Fufia*) a stabilit guvernatorii superiori și tribunii. Astfel, acești ghicitori cercetau cerul (*spectio*), și în funcție de rezultate se puteau întrerupe comisiile (*obnuntiatio*). Deci, nu întâmplător trei juriști renumiți: Publius Mucius Scaevola, Marcus Junius Brutus și Marcus Manlius, pe care Pomponius îi numește în „Dichestii” făuritorii dreptului roman civil, sunt stoici și elevi ai lui Panaitios, care se afla în această perioadă la Roma. Dialectica stoică, cristalizând știința despre concepție și judecată, a ajutat la aranjarea și sistematizarea normelor de drept. Se știe, că Marcus Junius Brutus folosea pentru studierea dreptului civil forma dialogului peripatetic. La fondatorii dreptului, pe care îi numește Pomponii, trebuia alăturat fiul lui Publius Scaevola, Quintus Mucius Scaevola, renumitul mare preot (*pontifex maximus*), consulul din anul 95 î.e.n., care i-a predat dreptul lui Cicero. Acesta a fost unul dintre pușinii conducători echitabili ai Romei, care a scris o operă în 18 volume, ce se bazează pe doctrina stoică, pe care Scaevola a însușit-o bine, fiind elevul lui Panaitios. Aceasta operă a fost primul sistem al dreptului civil roman, care

descrie cazuri separate, de exemplu, despre legați (*de legatis*), despre furt (*furtis*), despre societate (*de societatibus*).

Interesul față de dreptul civil reiese din denumirea altor două volume care, din păcate, nu s-au păstrat: cartea „De magistratibus”, scrisă de consulul Sempronius Tuditanus în anul 129 î.e.n. și „De potestatibus” de Marcus Junius.

În epoca războaielor civile, după moartea lui Sulla, situația politică de la Roma devine complicată. Un moment pozitiv l-a constituit redarea puterii tribunalelor populare, slăbite de către Sulla, iar la tribunalele permanente au fost introduși magistrații (*quaestiones perpetuae*). Conform legii lui Aurelius (*lex Aurelia*), o treime din membrii aceste tribunale permanente trebuia să fie constituită din magistrați, senatori și tribuni (*tribuni aerarii*).

Perioada de conducere a lui Caius Julius Cezar, se caracterizează prin concentrarea în mâinile lui a întregii puteri, a dictaturii (*dictator în perpetuum*), a puterii tribunilor și puterea moralei (*praefectura morum*).

Sprijinul puterii sale a fost armata, dar a încercat să câștige simpatia societății romane și a populației de pe teritoriile ocupate. A reușit acest lucru, acordând cetățenie romană așezărilor Galiei, orașelor spaniole la fel și orașelor din Galia Narbonică; în afară de asta, legea lui Caius Julius Cezar despre municipii (*lex Iulia municipalis*) a contribuit la creșterea simpatiei din partea locuitorilor municipiilor. Adepții lui Cezar ocupau posturi de conducere, ceea ce îi garanta dreptul de înlocuire (*jus commendationis*). Fiind un organizator talentat, Cezar a planificat multe reforme, a vrut să codifice dreptul roman, a realizat reforma calendarului, împărțind anul în 365 de zile.

În ultimul cincizecinar al republicii romane, la alegerile de la Roma cel mai important mijloc era cumpărarea votului, care nu putea fi contestat nici de legea despre combaterea corupției electorale (*de ambitu*). Pentru dobândirea voturilor la alegeri se adresau la așa-numiții intermediari (*deversores*), adică guvernatori care se ocupau cu împărțirea cerealelor. Exista, de asemenea, și înțelegerea despre cotele promise la intermediari (*sequestres*), care se plăteau după anunțarea rezultatelor alegerilor. Nici guvernatorii, care administrau repartizarea cerealelor, nici intermediarii nu ascundeau acest lucru. Este cunoscut cazul, când sedința lor avea loc în casa lui Sulla, iar sumele cu care operau erau foarte mari. N-a făcut excepție nici reședința pretorului, care a devenit arena luptelor politice. În această perioadă, la Roma a fost răspândită corupția de dimensiuni nemaipomenite – o dovadă a degenerării vieții publice. Expresia *a primi (accipere)* devine în aceasta perioadă termenul pentru denumirea luării de mită. Cuvinte lui Iugurtha despre orașul corupt, care în curând va pieri dacă nu se va găsi cumpărător, caracterizează profund perioada de declin a Republicii. Corupția s-a răspândit și în tribunalul roman. Este cunoscută afacerea din

anul 74 î.e.n., așa-numitul tribunal Junia (*iudicium Iunianum*), când unul dintre judecători lua bani, atât de la inculpat, cât și de la reclamant, pentru a-i plăti pe alți judecători.

În provinciile romane se semnalau mari abuzuri de putere și luare de șpagă, fapt demonstrat de numărul mare de procese (*de repetundis*). În același timp, cresc datoriile populației; devine o normă să trăiești depășind propriile posibilități materiale.

Degradarea vieții politice conduce la degradarea vieții familiale, mai ales în mediul senatorilor. Vechea structură patriarhală a familiei se distruge, tot mai rar poți vedea căsătorii în mediul senatorilor, când femeia trece de sub puterea tatălui în puterea soțului. Din literatura acestei perioade aflăm despre omoruri, otrăviri și nenumărate divorțuri.

Se răspândește fenomenul eliberării sclavilor, care, fiind liberi, aduc foștilor proprietari mai mult folos, devenind clienții lor. Se întâmplă des ca ei să ocupe posturi privilegiate, dar, de cele mai multe ori, sunt clienții oamenilor bogați. De exemplu, Marcus Tullius Cicero a avut drept client pe – simpatizantul lui Tiron, care după moartea lui Cicero, i-a publicat operele. Paralel cu creșterea rolului clienților, crește și bunăstarea lor. Deja legea lui Papius (*lex Papia*) prevede cazuri când clientul poate ceda casa pentru o sumă ce depășea o sută de mii de sesterți.

În anul 31 î.e.n., la putere ajunge principele Octavian Augustus. El a dobândit cea mai mare putere a proconsulului (*imperium maius proconsulare*) și, în acest mod, a supus autorității sale pe toți viceregii din provincii, fiind totodată comandantul suprem al armatei. Al doilea element al puterii lui Augustus a fost acordarea pe viață a puterii tribune, care îi dădea posibilitate să convoce ședință (*potestas tribunicia*), dreptul de a se consulta senatul (*ius agendi cum plebe*) și îi garanta intangibilitatea. Deși exista în continuare senatul, guvernul consulilor, chestorii etc., aceștia erau aleși, în marea lor majoritate, dintre candidații recomandați de principe pe baza dreptului de recomandare care i-a fost acordat (*ius commendationis*). Odată cu epoca lui Augustus, s-au terminat războaiele civile, Octavian a proclamat Pacea Romană (*Pax Romana*), care a fost slăvită în operele multor scietori și poeți. Conform mărturiilor istoricilor, în această perioadă, de pe drumuri au dispărut bandele de dezertori, pe mare nu mai jefuiau hoții, ordinea în orașe era păzită de poliție (*cohortes urbanae*), activitate de prevenire și limitare a distrugerilor cauzate de posibile incendii era asigurată de garda de pompieri (*cohortes vigilum*). Drumurile erau controlate de formații speciale, iar jaful și violența erau oprite de legea drastică a lui Iulius (*lex Iulia*).

Toate activitățile organizate de Augustus trebuiau să contribuie la renașterea societății și a familiei romane. Demoralizării familiei romane s-a opus legea despre combaterea preacurvitului (*lex de adulteris prohibendis*), conform căreia pentru *preacurvit* erau instituite pedepse drastice. Paralel, a

fost adoptată legea, care le impunea senatorilor să se căsătorească (*lex de maritandis ordinibus*). Această lege acorda priorități în cariera politică părinților și familiilor cu mulți copii. Tot cu acest scop a fost adoptată legea propusă de consulii Marcus Papius Mutilus și Quintus Poppaeus Secundus (*lex Papia Poppaea*), care anula dreptul de moștenire în cazul cuplurilor fără copii și prevedea că soțul nu poate moșteni averea soției și invers, dacă cuplul era fără copii, moștenirea în aceste cazuri confiscându-se și devenind proprietatea statului (*fiscus*). Această lege conținea precizări exprese privind încurajarea căsătoriei și propunea sancțiuni severe față de adulter sau chiar față de celibat.

Concluzii. Studiarea condițiilor apariției terminologiei juridice chiar într-o perioadă atât de scurtă explică izvoarele multor termeni, care s-au păstrat și azi și funcționează cu succes în domeniul juridic internațional.

BIBLIOGRAFIE:

- Підпригора О.А., *Основи римського приватного права*, Київ, 1995.
Скорина Л.П., Чуракова Л.П., *Латинська мова для студентів-юристів*, Київ, 1995.
Ставнюк В.В., *Юридична латинь*, Київ, 1994.
Юридична енциклопедія. В 6 т. Редкол.: Ю.С.Шемшученко (відп.ред.), Київ, 1998.
Юридичні терміни. Тлумачний словник. За ред. В.Г.Гончаренка, Київ, 2003.
Mommsen Th., *Abriss der romischen Staatrechts*, II Aufl., Leipzig, 1907.